**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

УДК 327

Вікторія Віталіївна Забіян

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, Україна, 04655

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3840-0697>

E-mail: vikokozab@gmail.com

Received 11 July 2018; revised 03 August 2018; accepted 31 August 2018

doi: 10.15421/341906

**ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА В КНР, ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЗВ'ЯЗКІВ З СИСТЕМОЮ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Анотація.

За останні 40 років Китай досяг лідерства у світі за низкою економічних показників і посів особливе місце серед світових лідерів на міжнародній арені. Проаналізовано, яким чином трансформація економічної системи Китаю та економічна реформа вплинули на трансформацію зв'язків КНР з акторами системи міжнародних відносин. Поступове посилення економічних зв'язків та міжнародної торгівлі з іншими країнами стало підґрунтям для активної взаємодії КНР з іншими акторами міжнародних відносин.

Ключові слова: Китай, економічна система, економічна реформа, міжнародні відносини, міжнародні зв'язки.

Victoriia V. Zabiian

National University of «Kyiv-Mohyla Academy»

2 Skovorody vul., Kyiv, 04070, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3840-0697>

E-mail: vikokozab@gmail.com

***Economic reform is in Republic of China, as a factor of transformation of
connections with the system of international relations***

Abstract.

During the last 40 years China has reached leadership in the world in line of economic indexes and has taken special place among world leaders on international arena. In multipolar world economic strength has become the main argument to get more influence on international forum. At the same time, today, authorities can't provide economic development in conditions of isolation and they have to enhance international connections. Author of the article analyzes how transformation of economic system and economic reform impacted transformation of China's connections with actors of international relations system. Economic strategy of Den Xiaoping meant development of international trade, attraction of foreign investors to China and more active participation of the state in international financial institutions. All next Chinese leaders declared that they continue the ideas of Den Xiaoping, connecting challenges of modern world and traditional Chinese values and principles. This strategy was different from economic policy of Mao Zedong, who was oriented on experience of USSR and had careful attitude to relations with capitalistic western countries. Pursuing the main goal of Chinese authorities – provision of wealth for all Chinese citizens and reaching weighty influence on international arena – the decision “to open borders” was made as an unavoidable step. Gradual enhancing of economic connections and international trade with other states has become a basis for active interaction

of China with other actors of international relations. Enhancing as economic so political influence in the world, China gets more responsibilities on international forum, analysis of which can be a subject of further researches.

Key words: *China, economic system, economic reform, international relations, international connections.*

Виктория Витальевна Забиян

Национальный университет «Киево-Могилянская академия»

Ул. Григория Сковороды, 2, Киев, Украина, 04655

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3840-0697>

E-mail: vikokozab@gmail.com

**Экономическая реформа в КНР, как фактор трансформации связей
с системой международных отношений**

Аннотация.

За последние 40 лет Китай достиг лидерства в мире по различным экономическим показателям и занял особенное место среди мировых лидеров на международной арене. В статье проанализировано, каким образом трансформация экономической системы Китая и экономическая реформа повлияли на трансформацию связей КНР с акторами системы международных отношений. Постепенное усиление экономических связей и международной торговли с другими странами стало основой для активного взаимодействия КНР с другими акторами международных отношений.

Ключевые слова: *Китай, экономическая система, экономическая реформа, международные отношения, международные связи.*

Постановка проблеми. В середині ХХ століття Китай зіткнувся з потребою кардинальних змін, яка була обумовлена політичною, соціально-економічною та демографічною кризами. Досвід КНР, як держави яка за короткий час досягла вражаючого економічного зростання, наразі є одним з найцікавіших для сучасних дослідників та країн, що розвиваються. Наразі Китай займає лідерські позиції за багатьма економічними показниками, такими як обсяг експорту, ВВП купівельної спроможності та темпом зростання економіки. Як відомо, за Мао Цзедуна за приклад розвитку Китаю в усіх сферах було взято радянську модель, засновану на марксистсько-ленінському вченні. Проте з приходом до влади наступників Мао Цзедуна - курс змінювався, а рішення щодо реформування ставали більш прагматичними та базувалися на узагальненні та накопиченні досвіду поколінь. Відбулося повернення до принципів буддисько-даосько-конфуціанської традиції, які супроводжували китайську цивілізацію протягом довгих століть існування. Трансформація політичної та економічної систем Китаю відбувалася з необхідності втілювати ідеї загального добробуту китайського народу та рівномірного досягнення

середнього рівня заможності, що в сучасному світі не є можливим в умовах ізоляції.

Метою статті є проаналізувати, як трансформація економічної системи Китаю та економічна реформа вплинули на трансформацію зв'язків КНР з акторами системи міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб дати характеристику економічній системі Китаю, яка склалася на сьогоднішній день, варто звернутися до визначення економічної системи загалом. Параметри економічної системи можна охарактеризувати сукупністю виробничих, природних, трудових ресурсів, технологічних способів та наукових знань. З точки зору системного підходу, вплив суспільства на економіку здійснюється через мотиви поведінки людей, які беруть участь у виробництві. В свою чергу економічні інтереси визначають дії людей [19, с.7-8].

На основі форми власності на засоби виробництва та способу управління господарською діяльністю можна виділити кілька типів економічних систем - натуральну організацію суспільного виробництва, ринкову, централізовану та змішану. Останній тип сформувався методом поєднання ринкового та централі-

зованого типів економічної системи. Характерними рисами змішаного типу економічної системи можна назвати 1) зважання на духовно-моральні та культурно-ціннісні орієнтири і традиції суспільства; 2) поєднання різних форм власності (державної, колективної, приватної) і рівноправного функціонування різних господарчих суб'єктів в залежності від їх розмірів (дрібних, середніх, висококонцентрованих); 3) орієнтацію на розвиток продуктивних сил та ринкової інфраструктури; 4) оптимальне поєднання ринкового механізму з державними методами регулювання економіки; 5) дотримання соціальної спрямованості розвитку суспільства [21, с.2-3]. Змішану систему важко віднести до капіталізму або соціалізму. Запозичення елементів різних типів систем надає змішаній системі гнучкості, стійкості до криз та дає змогу за потреби проводити заходи регулювання економіки.

Результати сучасних досліджень особливостей економічного розвитку Китаю свідчать про те, що китайська економічна система відповідає характеристикам змішаної, адже частка державного сектору має тенденцію зменшуватися, у той час як розміри приватного капіталу нагромаджуються [6, с.218].

Проте до впровадження економічних реформ китайська економічна система пройшла важкий шлях через виконання п'ятирічок, голод та демографічну політику, яка сприяла виникненню катастрофічного демографічного провалу.

Економічна система КНР знаходиться у повному підпорядкуванні політичної системи та функціонує під контролем китайського керівництва, тому розглядаючи зміни у економічній системі, варто розуміти їх як зміни, що ініціюються на найвищому рівні політичної системи. Економічна реформа - є результатом перетравлення зовнішніх викликів політичною системою, який в свою чергу посприяв подальшим змінам на рівні міжнародних відносин Китаю з іншими акторами системи міжнародних відносин.

Перша п'ятирічка 1953-1957 років розроблялася за участі радянських фахівців, а також за допомогою постачання радянського

обладнання. Пізніше на додаток до традиційних п'ятирічок, китайське керівництво почало розробляти більш довгострокові плани. У 1964 році було запропоновано програму, згідно з якою період до 2000 року поділявся на два етапи. На першому необхідно було створити розвинену систему промисловості, а на другому - модернізувати сільське господарство, оборону, науку, а також досягти економічних показників розвинених країн світу [3]. У 1982 році Ден Сяопін запропонував «трикрокову економічну стратегію», розраховану до середини ХХІ століття, мета якої полягала у виведенні китайської економіки за виробництвом ВВП на душу населення на рівень розвинених країн світу, а за загальним виробництвом ВВП стати лідером світової економіки. Перший крок з 1980 по 1990 рік був пов'язаним з забезпеченням всього населення теплом та їжею, другий крок з 1990 по 2000 рік полягав у зниженні витрат на харчування у сімейних бюджетах до 50% і нижче. Третій крок з 2000 по 2010 рік проводився в рамках державної концепції «соціальної гармонії», яка означала пов'язання економічного зростання, китайських традиційних цінностей, сучасних цілей розвитку КНР і зовнішньої політики країни, а також вирішенні соціальних проблем, які могли б виникнути в результаті надшвидкого економічного зростання, наприклад, соціальної нерівності [8]. Так в загальних рисах можна охарактеризувати шлях трансформації економіки КНР. Проте необхідно розглянути детальніше ті вихідні позиції, які мав Китай для здійснення економічного прориву з 70-х років ХХ століття, аби зрозуміти його масштаб і які виклики стояли перед політичною системою і чому відповідні рішення було прийнято.

Як стверджує британський дослідник А. Меддісон, на момент 1949 року економіка Китаю переживала скоріше стагнацію, аніж зростання чи стабільність. У спадок від імперії новостворена КНР отримала технічно відсталу промисловість з відносно невеликою вагою в економіці та напівфеодалне сільське господарство, яке являло собою велику кількість одноосібних ділянок, де виробництво відбувалося за допомогою застарілих спосо-

бів. Високий відсоток малограмотного населення ускладнював можливість підготовки кваліфікованих спеціалістів, країна відчувала нестачу науково-технічних кадрів, лікарів, вчителів, інженерів, техніків тощо [23, с. 43-58]. За таких умов говорити про стійкий фундамент для економічного прориву представлялося недоречним.

Зі створенням Китайської народної республіки у 1949 році одним з головних ідейних завдань Комуністичної партії Китаю було поновити статус китайської нації як великої і поважної. Часи іноземної присутності в Китаї сприймаються як роки приниження, великою мірою через період «опіумних війн». Колишня велич та реальна неможливість претендувати на місце сильного гравця у біполярній системі післявоєнного світу зіграло свою роль у формуванні сприйняття Китаю себе на світовий політичний арені, а також ставленні інших держав до КНР. Такий дисонанс породив велику кількість упереджень та міфів щодо Китаю. Серед найпопулярніших упереджень довгий час були твердження про те, що Китай є лише регіональним лідером, експортує неякісні товари, має слабку армію, яка не виграла жодної війни, а громадяни перебувають у стані відірваності від решти світу в умовах суцільної бідності.

Проте, не зважаючи на наявність нестійкого економічного фундаменту для побудови нової держави, в перші роки керівництво вдалося мобілізувати населення і вже у 1952 році показник динаміки об'єму промислового виробництва було збільшено вдвоє, продукція сільського господарства, у середовищі якого став розвиватися кооперативний рух, зросла на 50%, було поновлено та зведено нові іригаційні споруди [2, с.37]. Питання викликали тільки методи виконання плану встановленого КПК та їх наслідки для суспільства.

Влада Мао Цзедуна та економічна система країни за його правління базувалася на централізованому бюрократичному апараті, який забезпечував безпрецедентний рівень соціально-економічного контролю, який здійснювався Комуністичною партією. Такий контроль призвів надалі до негативних економічних

наслідків. Рішення часто приймалися членами партії, яким бракувало досвіду та знань у відповідній галузі. Наприклад, ідеологія не передбачала економічних дискусій з приводу того, що в плановій економіці має враховуватися не лише наявність ресурсів для виробництва. Такі фундаментальні концепти як ціна, вартість та прибуток не були враховані. Централізована система мала потенціал до фундаментальних помилок, яскравими прикладами яких були Політика великого стрибка 1959-1961 років та Культурна революція 1966-1976 років [25, с.980].

Під час першої п'ятирічки планування економіки сприймалося як альтернатива «анархії» конкурентного капіталізму. Проте воно породило інші проблеми, такі як постійний дисбаланс між попитом та пропозицією, всебічний дефіцит та, як наслідок, ринок спекуляції [25, с.981]. Подібні проблеми були характерні і для СРСР, на який на той час орієнтувалася КНР.

Наступним періодом кризи для китайської економіки, яка мала тяжкі наслідки для китайського населення, був період Політики великого стрибка - економічної та політичної кампанії в Китаї з 1959 по 1961 рік, яка була націлена на укріплення індустріальної бази та різкий підйом економіки країни. Як вже було сказано, на той час Китай являв собою на 90% аграрну державу, для якої модернізація була необхідною. Головним методом проведення Політики великого стрибка була швидка колективізація.

Основою колективізації мали стати «народні комуни», прибудинкові ділянки ліквідувалися, практикувалася відмова від грошових винагород та система безкоштовного забезпечення. Водночас в комунах необхідно було розвивати промислове виробництво, тобто плавити метал, виготовляти сільськогосподарський інвентар та транспортні засоби. В результаті, селянам не вистачало часу на якісну обробку землі, а позитивні результати демонструвалися завдяки фальсифікації звітів [9, с.504-517]. Оскільки модернізація спиралася на сільське господарство, як на основу економіки Китаю того часу, - найбільше постраждали саме се-

ляни, більшість населення країни. Державний контроль за виробництвом, закупівлею та розподілом зерна, а також ліквідація додаткових джерел доходу та продуктів харчування - є передумовою голоду у будь-якій країні. Нестача їжі призвела не лише до величезних людських жертв під час Політики великого стрибка, але і залишила відбиток на наступних поколіннях китайців. Нестача поживних елементів в організмі призвела до зміни показника середнього зросту китайців, закріпивши у всьому світі стереотип про те, що китайці мають невеликий зріст [24, с.10]. Характерною рисою Політики великого стрибка були також надлюдські робочі години, оскільки населенню довелося працювати і вдень, і вночі. Також диспропорції в комунах привели до зниження рівня ентузіазму робітників, адже багатші комуни мали допомагати біднішим. Така система не спонукала ані багаті, ані бідні комуни виробляти продукцію ефективніше, адже надлишки багатих комун передавалися бідним, які могли працювати менше і в будь-якому разі отримувати допомогу [26].

З 1949 по кінець 50-х років китайське керівництво проводить дипломатичну стратегію «триматися однієї сторони», яка полягала у політичному, економічному та ідеологічному зближенні з Радянським Союзом. Більшою мірою такий союз відбувається як протиставлення Китаєм себе Заходу та «американському імперіалізму». На цьому ґрунті, Китай бере участь у Корейській війні 1950-1953 років під приводом захисту незалежності Кореї [5, с.40-41]. Після цих подій китайським керівництвом було сформульовано «п'ять принципів мирного співіснування», які полягали у 1) взаємній повазі до суверенітету та територіальної цілісності; 2) ненапад; 3) невтручання у внутрішні справи; 4) рівність та взаємовигода; 5) мирне співіснування. З точки зору практики, декларування цих принципів мало забезпечити мирне сусідство Китаю з іншими державами та невтручання ними у справи КНР, особливо стосовно питань щодо Тайваню, Тибету та Сінцзяну [30, с.154].

Свого часу співпраця з СРСР в економічній сфері допомогла Китаю зробити перші кроки

на шляху до індустріалізації. Проте наприкінці 50-х років у відносинах між двома країнами відбувся розкол на ідеологічному ґрунті, що породило ряд неприйнятних для Китаю вимог з боку Радянського Союзу. Такі вимоги як постійне знаходження радянських сил на північному сході Китаю, створення об'єднаного тихоокеанського флоту та радіостанції для морської комунікації на території Китаю під радянським керівництвом - загрожували національним інтересам КНР. Тоді китайським керівництвом було прийнято рішення про неготовність продовжувати дійсний зовнішньополітичний курс заради зовнішньої економічної підтримки [32, с.8-9]. До кінця 60-х років XX століття відносини між Китаєм і СРСР перейшли з рівня ідеологічних розбіжностей до рівня територіальних претензій. Керівництво КНР почало сприймати Радянський Союз як реальну та ймовірну військову загрозу.

Продовженням Політики великого стрибка можна назвати такий етап китайської історії як Культурна революція 1966-1976 років. І хоча вона торкалася ідеології, закріплення позицій Мао Цзедуна, виховання нового покоління в традиціях маоїзму - причини її початку мають економічний характер.

Великою мірою Культурна революція була результатом боротьби за владу між двома групами у керівництві Комуністичної партії. Російський синолог О. Непомнін вважає, що першу групу очолював Лю Шаоци, Ден Сяопін та Лу Диньї. Вони підтримували ідею продовження періоду економічного врегулювання та співпраці з СРСР. Представники іншої групи - Мао Цзедун, Кан Шен, Лін Бяо та інші - виступали проти спільних дій з Радянською владою по всім питанням та намагалися закріпити культ особистості Мао Цзедуна. Інший дослідник Б. Кулик вказує на те, що Культурна революція була результатом турбувань Мао Цзедуна з приводу відновлення капіталізму в КНР на фоні наслідків рішень стосовно економіки минулих років [10, с. 116-118].

Станом на кінець 60-х років Китай опинився в ситуації, коли зв'язки з колишніми союзниками були в стані кризи, а встановити нові не вдавалося. На той момент Китаю вдалося

встановити дипломатичні відносини не більш ніж з 20 країнами. Окрім Франції, решта країн представляли Африку та Азію [4, с.294]. Через свою опозицію і СРСР, і США - Китай опинився ізольованим від зовнішнього світу. Тому Мао Цзедун вирішив створити новий табір союзників, який складали країни третього світу. Ідея полягала у тому, аби протиставити СРСР та Америці групу держав, які розвиваються, а значить мають більший потенціал у майбутньому.

Загалом період з часу створення КНР та до закінчення Культурної революції можна охарактеризувати як етап жорсткого регулювання економіки комуністичним урядом заради виконання плану не зважаючи на реальну ціну економічних здобутків. Політика реструктуризації економіки відбувалася шляхом знищення права на власність майже в усіх сферах. Іноземна торгівля, власність закордонних інвесторів, діяльність місіонерів та навіть приватна власність тих іноземців, що проживали в Китаї вже протягом декількох поколінь - були позбавлені привілеїв перед правлячим режимом. У період з 1949 по 1978 рік у китайській економіці таки відбулося зростання у 4%. Ціною такого прориву стали життя близько 30 мільйонів громадян, голод, переслідування інтелектуалів та членів партії, що наважувалися критикувати курс діючої влади [27, с.23-25].

Заради закріплення свого статусу, як держави-лідера союзу країн, що розвиваються – незважаючи на не дуже позитивні тенденції у власній економіці, у 70-80 роках XX століття Китай надав економічну допомогу майже 70 країнам світу, перевершивши показники Радянського Союзу за кількістю наданої підтримки [32, с.11]. В Раді безпеки ООН в 70-х роках Китай проводить політику антигегемонії та самовизначення націй, що часто призводило до гострої критики іншими державами, коли мова йшла про політичні вимоги незаконних режимів [31]. Вибрана стратегія дала свої результати і наприкінці 70-х років Китай встановив дипломатичні відносини майже з 70 країнами, багато з яких розірвали офіційні зв'язки з Тайванем [4, с.294].

Після смерті Мао Цзедун та фактичного приходу до влади Ден Сяопіна починається новий етап в житті держави та її економіці - час великої економічної реформи. Причинами проведення економічних реформ у КНР в 70-80 рр. XX століття були: 1) економічна відсталість Китаю, необхідність у розвитку виробничих сил у промисловості та сільському господарстві, забезпечення науково-технічного прогресу; 2) тяжке становище більшості селян, які не могли забезпечувати себе необхідним; 3) необхідність подолати відчуження суспільства від держави, падіння авторитету вищого партійного керівництва [12, с.198]. Ден Сяопін дотримувався прагматичних поглядів щодо здійснення економічних реформ, які полягали в урахуванні специфіки реалій держави, відмові від принципів «наздогнати та перегнати» та помірному запозиченні досвіду західних держав.

Економічна реформа почалася з сільського господарства, адже досі воно залишалося домінуючою галуззю. Зміни були пов'язані з відміною народної комуни. Практично всі селяни отримали право на вільне сільськогосподарське виробництво. Аграрний сектор було виведено з кризи, в селі з'являлися підприємства, які було створено за ініціативою селян. Як наслідок - було створено нові робочі місця, рівень життя почав зростати, а сільське господарство модернізуватися. У 1984 році вперше було згадано концепцію планової ринкової економіки. У містах було відібрано ряд підприємств, яким було надано широку свободу дій. Поступово вони б мали стати самостійними економічними суб'єктами, що б могли самостійно виходити на ринок як виробники товарів. Замість старої системи перерахування частини прибутку державі, було введено податок на прибуток. В межах політики «відкритих дверей», ряд китайських міст, таких як Шеньжень, Чжухай, Сямень, Шаньтоу, було оголошено спеціальними економічними зонами, які отримували інвестиційні та податкові пільги задля залучення іноземного капіталу та технологій [18].

Основою економічної політики Китаю за правління Ден Сяопіна стала теза про те, що

добробут споживачів, економічна ефективність та політична стабільність є одним цілим. Велика увага приділялася збільшенню рівня особистих доходів та споживання.

Важливим фактором реструктуризації економіки стало відновлення чотирьох видів власності. Державна власність продовжувала займати першочергове положення за ВВП, товарообігом та кількістю зайнятих робітників. Тут були сконцентровані всі основні засоби виробництва головних галузей - промисловості, транспорту, зв'язку тощо. Кількість підприємств, що знаходилися в колективній власності переважали у сільській місцевості та невеликих містах. Вони отримували все більшу самостійність та у ході реформ були розподілені по трьом категоріям - дрібні колективні підприємства, великі колективні підприємства з кількістю зайнятих більше 1 тис. осіб та виробничо-кооперативні групи. До приватних підприємств зараховувалися господарства з кількістю найманих робітників більше 7-8 осіб. До кінця 80-х років їх нарахувалося близько 280 тис., проте юридична основа їх діяльності ще не була достатньо розвинута. Сфера індивідуального підприємництва, заснованого на праці власника та членів його родини, була поширена в таких галузях, як побутове обслуговування населення, будівництво, культура, роздрібна торгівля тощо [17, с.106-107].

Беззаперечно, позитивні економічні показники виражають успіх проведеної Ден Сяопіном економічної реформи. Проте не менш цінним є поворот у переконаннях китайського керівництва щодо ринкової економіки, як головної ознаки капіталізму, а значить неприйнятним елементом соціалізму. Китай став позитивним прикладом країни, де функціонує соціалістична ринкова система з різними формами власності, конкуренцією підприємств, проте з принципом розподілу згідно з якістю роботи працівників, методами регулювання та комплексним економічним плануванням орієнтованим на якість, а не на швидкість.

З приходом до влади Ден Сяопіна, зовнішня політика Китаю зазнає значних трансформацій. Виснажена держава після Культурної

революції та смерті Мао Цзедуну, в руках якого концентрувалася вся влада - готується до запровадження великих реформ, які стануть початком шляху Китаю до статусу світового лідера.

Зовнішньополітичні ідеї Ден Сяопіна пов'язані з реалізацією Китаєм курсу на «відкритість зовнішньому світу» і базувалися на бажанні отримати економічну вигоду від відносин з міжнародними партнерами. Основним засобом досягнення бажаних цілей у цьому напрямку стало створення «спеціальних економічних зон» та «відкритих міст», адже мотиви трансформації зовнішньої політики КНР були суто прагматичними. Зовнішньополітична стратегія Ден Сяопіна полягала у такому розширенні зв'язків із зовнішнім світом, країнами з іншою ідеологією та політико-економічними системами, щоб могло сприяти здійсненню економічної, технологічної модернізації. При цьому важливим для китайського керівництва було зберегти стабільність політичної системи та самобутність китайської культури та традицій [11].

Зовнішній політиці КНР часів Ден Сяопіна притаманна прагматичність та пошук економічної вигоди. Мова не йшла про додаткові зусилля спрямовані на здобуття статусу світового лідера соціалістичного руху або гегемона, а внутрішня потужність та потенціал Китаю ретельно приховувались від решти світу. У встановленні міжнародних контактів керівництво держави в першу чергу враховувало яку вигоду може мати населення КНР від заключення союзів з іноземними партнерами.

Обидва наступники Ден Сяопіна - Цзян Цземінь та Ху Цзіньтао продовжували здійснювати економічну політику відповідно до зміни економічних обставин. Ключовим завданням залишалася розробка такої політики, яка б забезпечувала стрімкий економічний підйом.

У 1989 році, Цзян Цземінь задекларував необхідність здійснення такого економічного розвитку, який би залежав від науково-технічного прогресу та покращення умов праці, підвищення якості людського капіталу через інвестиції в освіту. Наступний етап розвит-

ку економічної системи Китаю за правління Цзян Цземіня почався 2002 року. Серед важливих напрямків стратегії були покращення ринкової системи, розвиток зовнішньої торгівлі, залучення зарубіжних інвестицій та міжнародне співробітництво [28, с.8-9]. В цей час унікальна змішана економічна система Китаю набуває все більш чітких рис, а курс на реалізацію соціалістичної ринкової економіки був закріплений не тільки в законодавстві, але і на практиці.

На початку 90-х років градус напруги, що панувала у світі через холодну війну, значно знизився. Багатополарність, розвиток, регіоналізація та глобалізація стали новими тенденціями у міжнародних відносинах. 1992 року Цзян Цземінь декларує, що КНР буде продовжувати дотримуватися зовнішньополітичного курсу, початок якому поклав Ден Сяопін [20, с.81]. Загалом, кінець XX століття для КНР є періодом укладання символічних договорів задля декларування позиції за мир у всьому світі. В цей період часу відбулося укладання договорів про стратегічне партнерство з Росією, Європейським Союзом та США, а також вступ Китаю до ВТО, що прискорило переміщення Китаю з периферії до центру політичної арени, як одного з найбільших експортерів товарів.

Наступний лідер КНР, Ху Цзіньтао, у 2007 році під час з'їзду партії разом з підведенням позитивних підсумків щодо проведення економічних реформ - прагматично окреслив виклики для китайської економічної системи в майбутньому. Серед них були: 1) наближення до обмежень розвитку китайської економіки через надто швидкий розвиток та модернізацію; 2) зростання нерівності доходів та доступу осіб до соціальних послуг; 3) тривожна ситуація в сфері енергетики та екології. Звідси впливав ряд рішень, пов'язаних з приділенням уваги системі розподілу доходів Китаю та сфері соціальних послуг, питанням енергетики та якості навколишнього середовища, власному науково-технічному прогресу та технологіям, покращенню становища людського капіталу через підвищення рівня освіти, якості навичок працівників та розвитку культури

[28, с.9-10].

З початку XX століття стає очевидним, що роль Китаю на міжнародній політичній арені продовжує набирати ваги. З 2003 року, коли Ху Цзіньтао закликав світову спільноту докласти зусиль до становлення та формування справедливого нового міжнародного політичного і економічного порядку, який би базувався на багатополарності світу [13, с.144], у офіційній позиції Китаю відчувається байдужість щодо подій, які не зачіпають китайських інтересів. Це підтверджує китайська стратегія «мирного розвитку» та висунута Ху Цзіньтао концепція «спільної побудови гармонійного світу».[14] Також така позиція вписується в традиційні філософсько-релігійні вчення, популярні в Китаї.

Разом з тим, китайське керівництво стоїть насторожі безпеки регіону. Тайванське та Корейське питання та низка заморожених територіальних конфліктів вимагали постійного контролю з боку беззаперечного регіонального лідера. Щодо Корейського конфлікту Китай наполягає на мирному діалозі та організації багатосторонніх переговорів. Стосовно Тайваню, КНР декларує, що ця територія є частиною території Китайської Народної Республіки. Китайське керівництво активно проводить політику «м'якої сили» через впровадження культурно-освітніх програм щодо Тайваню [22, с.134-137].

Підсумовуючи період керівництва Ху Цзіньтао, важливо сказати, що на тлі економічних успіхів, КНР доводиться виправдовувати статус регіонального лідера та приділяти увагу участі у врегулюванні безпекових питань. Проте офіційна позиція Китаю залишається такою, що урегулювання будь-яких конфліктів має відбуватися у спосіб мирних переговорів.

Економічна політика Сі Цзіньпіна характеризується логічним продовженням дій його попередників, рамках доктрини «чотирьох всебічностей». Досягнення були зроблені в розбудові інфраструктури, капітальному будівництві та у розробці моделі державного капіталізму. Сі Цзіньпін прийняв ряд стратегічних рішень пов'язаних з досягненням

швидкого, проте більш стриманого зростання економіки; зміною моделі економічного будівництва з інвестиційної та інноваційну, тобто вироблення продукції на основі сучасних технологічних досягнень та з високою доданою вартістю; продовженням лібералізації фінансового ринку шляхом заохочення іноземного капіталу в сфері які контролюються державою або китайськими власниками [15].

З часу запровадження реформ, економіка Китаю зростала значно швидше ніж у дореформений період. З 1979 по 2016 рік річний ВВП Китаю складав в середньому близько 9,5% [29, с.5]. Експерти стверджують, що за останні 15 років у світі не було жодного економічного суб'єкту окрім Китаю, який би отримав величезний прибуток завдяки економічним глобалізаційним процесам у світі. Сьогодні економічне зростання Китаю спирається в першу чергу на іноземні інвестиції та експорт. Проте на чергову п'ятирічку 2011-2014 років владою було вжито заходів з метою стимулювання саме споживання, яке в майбутньому має стати рушійною силою економіки [7, с.13-14].

Правління нового китайського голови Сі Цзіньпіна, який очолив державу у 2012 році, здається продовженням попереднього курсу КНР. Проте існує думка про те, що його лідерство є більш централізованим, а влада, в тому числі контроль над збройними силами, сконцентрована в його особі. В цьому контексті варто згадати, що Сі Цзіньпін очолює Політбюро, в якому шість з семи місць зайняті членами його партійної фракції [30, с.158].

Економічне зростання призводить до посилення політичної ролі КНР в системі міжнародних відносин. У зв'язку з цим зовнішньополітична стратегія потребує оновлення, що породжує боротьбу двох позицій китайського керівництва. З одного боку, велику вагу мають традиційні ідеї Ден Сяопіна, які полягали у необхідності відстороненого спостереження за подіями на міжнародній арені та концентрації лише на внутрішній політиці. З іншого боку, присутнє усвідом-

лення необхідності посилення ролі держави в глобальній політиці для того, аби контролювати процеси, що можуть зашкодити розвитку країни ззовні [1].

И все ж, хоча в міжнародній сфері Сі Цзіньпін активізує саме економічну міжнародну дипломатію - його підхід до міжнародних відносин дозволяє комплексно оцінити переваги та ризики від економічного піднесення, що змушує поєднувати питання економіки з внутрішньополітичною стабільністю та безпекою.

Американський дослідник М. Ферчен зазначає, що позиція китайського керівництва наразі виражається в констатації необхідності ретельно замислитися над тим, що є економічний розвиток; що ми розуміємо під безпекою та стабільністю; як вони пов'язані між собою зараз і як мають бути поєднані в майбутньому. Довгий час у китайському керівництві вважали, що розвиток національної економіки та соціальна стабільність є невід'ємними частинами одного цілого - зараз це твердження поширюється і на зовнішню політику Китаю [16].

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, можна стверджувати, що економіка Китаю, у такому вигляді як вона є сьогодні, сформувалася в результаті послідовних заходів з урахуванням невдалого досвіду дореформаційного періоду. Усвідомлення необхідності помірного економічного зростання та регулювання економіки, участі у міжнародній торгівлі та вкладання ресурсів у інновації та людський капітал - допомогли китайській економіці встояти як перед зовнішніми труднощами, такими як світова економічна криза, так і перед викликами всередині держави, наприклад демографічним дисбалансом та соціальним розшаруванням. Оскільки розвиток економіки у сучасному світі неможливий без участі у міжнародній торгівлі та міжнародних відносинах - економічна реформа сприяла трансформації політичної системи та подальшого вироблення нових зовнішньополітичних рішень. Реалії глобальної економіки спонукають КНР до активізації зовнішньоекономічних зв'язків, що тягне за собою необхідність впровадження

політики відкритості і в інших сферах, змінюючи загальний тон зовнішньої політики держави.

Предметом подальших досліджень в даному напрямку може бути трансформація поведінки Китаю на міжнародній арені в процесі

збільшення його економічного впливу у світі. Адже економічна перевага накладає особливу відповідальність на актора міжнародних відносин і у сучасному світі означає активну участь у вирішенні політичних, безпекових та інших питань на міжнародному форумі.

Бібліографічні посилання

1. Арсентьева И.И. Внешняя политика КНР: реалии и тенденции развития. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-kr-realii-i-tendentsii-razvitiya>
2. Бондарева В.В. Китай в первое послереволюционное десятилетие (1950-е гг.): основные проблемы и противоречия. *Альманах современной науки и образования*. 2015. №9(99). С. 36-41.
3. Ван Гепин. Социально-экономическое развитие Китая [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/sotsialno-ekonomicheskoe-razvitiie-kitaya>
4. Грачиков Е.Н. Внешняя политика Китая: стратегии в контексте идентичности и глобальной перспективы. *Международные отношения*. 2015. №3. С. 290-306.
5. Грачиков Е.М. Особенности внешней политики Китая: этапы смены стратегий. *Научно-аналитический журнал Обозреватель*. 2015. №3. С. 39-50.
6. Кирилюк Є.М. Еволюція наукових підходів до типологізації економічних систем. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2011. №1(55). С. 215-220.
7. Козка В.М. Еволюційні процеси в китайській економіці та необхідність трансформації моделі розвитку. *Економічний часопис*. XXI. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2012. №1(2). С. 13-14.
8. Моргунов Е.В. Теория и практика модернизации индустриальной системы страны / Е.В. Моргунов, И.В. Жаворонков. *Проблемы развития рыночной экономики: (сб. науч. тр.)* / Ран. ин-т проблем рынка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/morgun_11-03.pdf
9. Непомнин О.Е. История Китая. XX век. Москва: ИВ РАН. 2011. С. 504-517.
10. Переверзев В.В. Причины начала «культурной революции» в отражении современной отечественной историографии. *История, экономика, международные отношения*. 2014. С. 115-120.
11. Портяков В.Я. Экономическая политика Китая в эпоху Ден Сяопина. Москва, Изд. Восточная литература. 1998.
12. Стадніченко Р. Концептуальні засади змін у внутрішньополітичному курсі КНР у період правління Ден Сяопіна. *Наукові записки. Серія: Історичні науки*. 2009. С. 194-202.
13. Стародуб Т.С., Підберезний К.Д. Китай як регіональний актор з глобальними амбіціями в умовах краху біполярності. *Грані. Політологія*. 2013. №9(101). С. 140-147.
14. Сыроежкин К. Особенности внешней политики нового руководства КНР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://carnegieendowment.org/2013/03/03/особенности-внешней-политики-нового-руководства-кнр/fvsv>
15. Таран М.А. «Чотири всебічності» Сі Цзіньпіна: ідеологічна спадкоємність та нові стратегічні орієнтири розвитку Китаю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/Таран-2.pdf>
16. Ферчен М. Китай, экономическое развитие и международная безопасность: заполнение пробелов. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://carnegieendowment.org/files/CP_Ferchen_2017_web_Rus.pdf
17. Чжан Чжифен. Экономические реформы в Китае: их особенности, механизмы, факторы успеха. *Гуманитарные науки*. 2003. С. 104-110.
18. Чжоу Синьчен. Экономическая реформа в Китае: достижения и задачи. *Экономическая политика: стратегия и тактика*. №2(97). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vasilieva.narod.ru/3_2_97.htm
19. Экономические системы: кибернетическая природа развития, рыночные методы управления, координация хозяйственной деятельности корпораций / под общ. ред. акад. РАН Н. Я. Петракова, д-ра

экон. наук, проф. В. И. Видяпина, д-ра экон. наук, проф. Г. П. Журавлевой. М., ИНФРА-М, 2008. С. 384.

20. Ю Хань. Развитие внешней политики КНР. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные науки*. 2016. №1(239). С. 84-90.

21. Юсип О.Л. Особливості організації змішаного типу економічної системи Китаю. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. №2(50). С. 1-8.

22. Ярмоленко В. Зовнішня політика КНР у питаннях безпеки в АТР за керівництва Ху Цзіньтао. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. 2013. Вип. 3. С. 134-137.

23. Maddison Angus. Chinese Economic Performance in the Long Run. Second Edition, Revised and Updated. *Development Centre Studies*. 2007. P. 43-58.

24. Morgan Stephen L. The Welfare Consequences of the Great Leap Forward Famine in China, 1959-61: The Stature of the Survivor. *International Economic History Congress, Helsinki*. 2006. P. 5-20.

25. Nolan Peter and Ash Robert F. China's Economy on the Eve of Reform. *The China Quarterly*. Cambridge University Press. 1995. №144. Special Issue: China's Transitional Economy. P. 976-987.

26. Palese Adriana. The Great Leap Forward (1958-1961). Historical events and causes of one of the biggest tragedies in People's Republic of China's history. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1671693&fileId=1671694>

27. Stephen C. Thomas. China's Economic Development from 1860 to the Present: The Roles of Sovereignty and the Global Economy. *The Forum of Public Policy*. 2006. P. 20-31.

28. Tisdell Clem, Thirty Years of Economic Reform and Openness in China: Retrospect and Prospect. *Economic Theory Applications and Issues*. 2008. P. 1-15.

29. Wayne M. Morrison. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States (Congressional Research Service. February, 2018). P. 1-11.

30. Weissmann Mikael. Chinese Foreign Policy in a Global Perspective: A Responsible Reformer «Striving For Achievement». *JCIR*. 2015. Vol. 3. №1. P. 150-162.

31. Wuthnow Joel, Beyond the Veto: Chinese Diplomacy in the United Nations Security Council. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:132019>

32. Zhu Tianbiao. Nationalism and Chinese Foreign Policy. *The China Review*. 2001. Vol. 1. №1. P. 1-12.

References

1. Arsenteva I.I. Vneshnyaya politika KNR: realii i tendentsii razvitiya. [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-knr-realii-i-tendentsii-razvitiya>

2. Bondareva V.V. Kitay v pervoe poslerevoljucionnoe desyatiletie (1950-e gg.): osnovnyie problemy i protivorechiya. *Almanah sovremennoy nauki i obrazovaniya*. 2015. #9(99). S. 36-41.

3. Van Gepin. Sotsialno-ekonomicheskoe razvitie Kitaya [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.dissercat.com/content/sotsialno-ekonomicheskoe-razvitie-kitaya>

4. Grachikov E.N. Vneshnyaya politika Kitaya: strategii v kontekste identichnosti i globalnoy perspektivy. *Mezhdunarodnyie otnosheniya*. 2015. #3. S. 290-306.

5. Grachikov E.M. Osobennosti vneshney politiki Kitaya: etapyi smenyi strategiy. *Nauchno-analiticheskiy zhurnal Obozrevatel*. 2015. #3. S. 39-50.

6. Kirilyuk E.M. Evolyutsiya nauchnykh podhodov do tipologizatsiyi ekonomicheskikh sistem. *Visnik ZhDTU. Ekonomicheskii nauki*. 2011. #1(55). S. 215-220.

7. Kozka V.M. Evolyutsiyni protsesi v kitayskoy ekonomitsi neobhodymsi transformatsiyi modeli rozvitku. *Ekonomicheskii chasopis. HH. Svitove gospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosini*. 2012. #1(2). S. 13-14.

8. Morgunov E.V. Teoriya i praktika modernizatsii industrialnoy sistemy strany / E.V. Morgunov, I.V. Zhavoronkov. *Problemy razvitiya rynochnoy ekonomiki: (sb. nauch. tr.) / Ran. in-t problem rynka*. [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/morgun_11-03.pdf

9. Nepomnin O.E. Istoriya Kitaya. HH vek. Moskva: IV RAN. 2011. S. 504-517.

10. Pereverzev V.V. Prichiny nachala «kulturnoy revolyucii» v otrazhenii sovremennoy otechestvennoy istoriografii. *Istoriya, ekonomika, mezhdunarodnye otnosheniya*. 2014. S. 115-120.

11. Portyakov V.Ya. Ekonomicheskaya politika Kitaya v epohu Den Syaopina. Moskva, Izd. Vostochnaya

literatura. 1998.

12. Stadnichenko R. Konceptualni zasadi zmin u vnutrishnopolitichnomu kursu KNR u period pravlinnya Den Syaopina. Naukovi zapiski. Seriya: Istorichi nauki. 2009. S. 194-202.

13. Starodub T.S., Pidbereznij K.D. Kitaj yak regionalnij aktor z globalnimi ambiciyami v umovah krahу bipolyarnosti. Grani. Politologiya. 2013. №9(101). S. 140-147.

14. Syroezhkin K. Osobennosti vneshnej politiki novogo rukovodstva KNR. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://carnegieendowment.org/2013/03/03/osobennosti-vneshnei-politiki-novogo-rukovodstva-kr/fvcv>

15. Taran M.A. «Chotiri vsebichnosti» Si Czinpina: ideologichna spadkoyemnist ta novi strategichni oriyentiri rozvitku Kitayu. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/Taran-2.pdf>

16. Ferchen M. Kitaj, ekonomicheskoe razvitie i mezhdunarodnaya bezopasnost: zapolnenie probelov. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: http://carnegieendowment.org/files/CP_Ferchen_2017_web_Rus.pdf

17. Chzhan Chzhifen. Ekonomicheskie reformy v Kitae: ih osobennosti, mehanizmy, faktory uspeha. Gumanitarnye nauki. 2003. S. 104-110.

18. Chzhou Sinchen. Ekonomicheskaya reforma v Kitae: dostizheniya i zadachi. Ekonomicheskaya politika: strategiya i taktika. №2(97). [Elektronij resurs]. Rezhim dostupu: http://vasilieva.narod.ru/3_2_97.htm

19. Ekonomicheskie sistemy: kiberneticheskaya priroda razvitiya, rynochnye metody upravleniya, koordinaciya hozyaistvennoy deyatelnosti korporaciy / pod obsh. red. akad. RAN N. Ya. Petrakova, d-ra ekon. nauk, prof. V. I. Vidyapina, d-ra ekon. nauk, prof. G. P. Zhuravlevoi. M., INFRA-M, 2008. S. 384.

20. Yu Han. Razvitie vneshnej politiki KNR. Nauchno-tehnicheskie vedomosti SPbGPU. Gumanitarnye nauki. 2016. №1(239). S. 84-90.

21. Yusip O.L. Osoblivosti organizaciyi zmishanogo tipu ekonomichnoyi sistemi Kitayu. Aktualni problemi derzhavnogo upravlinnya. 2016. №2(50). S. 1-8.

22. Yarmolenko V. Zovnishnya politika KNR u pitannyah bezpeki v ATR za kerivnictva Hu Czintao. Mizhnarodni vidnosini i turizm: suchasnist ta retrospektiva. 2013. Vip. 3. S. 134-137.

23. Maddison Angus. Chinese Economic Performance in the Long Run. Second Edition, Revised and Updated. Development Centre Studies. 2007. R. 43-58.

24. Morgan Stephen L. The Welfare Consequences of the Great Leap Forward Famine in China, 1959-61: The Stature of the Survivor. International Economic History Congress, Helsinki. 2006. R. 5-20.

25. Nolan Peter and Ash Robert F. China's Economy on the Eve of Reform. The China Quarterly. Cambridge University Press. 1995. №144. Special Issue: China's Transitional Economy. R. 976-987.

26. Palese Adriana. The Great Leap Forward (1958-1961). Historical events and causes of one of the biggest tragedies in People's Republic of China's history. [Elektronij resurs]. Rezhim dostupu: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1671693&fileId=1671694>

27. Stephen C. Thomas. China's Economic Development from 1860 to the Present: The Roles of Sovereignty and the Global Economy. The Forum of Public Policy. 2006. R. 20-31.

28. Tisdell Clem. Thirty Years of Economic Reform and Openness in China: Retrospect and Prospect. Economic Theory Applications and Issues. 2008. R. 1-15.

29. Wayne M. Morrison. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States (Congressional Research Service. February, 2018). R. 1-11.

30. Weissmann Mikael. Chinese Foreign Policy in a Global Perspective: A Responsible Reformer «Striving For Achievement». JCIR. 2015. Vol. 3. №1. R. 150-162.

31. Wuthnow Joel, Beyond the Veto: Chinese Diplomacy in the United Nations Security Council. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:132019>

32. Zhu Tianbiao. Nationalism and Chinese Foreign Policy. The China Review. 2001. Vol. 1. №1. R. 1-12.